

ІНФОРМАТИЗАЦІЯ ГЕОГРАФІЇ – ВИМОГА ЧАСУ

Як і для будь-якої фундаментальної науки для географії не притаманна революційна зміна методологічних орієнтирів, що, власне і спричиняє певну її інерційність. Може тому дискурсивно-парадигмальний рівень географічної методології розглядається вкрай рідко, що пов'язується з якимись надзвичайними подіями цивілізаційного порядку і викликає шалені тривалі дискусії. Так було після 1917 року (фаталісти і нігілісти), в останню чверть 20 століття (кількісна революція), після розпаду СРСР („кому потрібна географія в ринкових умовах?“) і, власне, на початку 21 століття. Ретроспективний екскурс у суть методологічних дискусій ми робити не будемо, проте сучасні зміни навколишнього світу варті уваги, бо саме вони є причиною суцільної інформатизації різних боків життя суспільства. Єдине, що варте уваги – та шалена швидкість, з якою відбуваються зазначені зміни. Ще не минуло якихось 10 років від виходу у світ відомої статті І.Г.Черваньова про життєздатність географії у ринкових умовах, а вже зараз перед нею стоять якісно нові завдання, продиктовані постіндустріалізмом та інформатизацією.

Треба констатувати, що у епоху інформатизації географія вступила дуже почесно – шляхом вивіреної, практично спрямованої технології, яку представляє геоінформатика. Більше того, займаючись геоінформатикою географи „відчули себе людьми”, здатними не лише розводити безпредметні теревені про ландшафти та економічні райони, а й цілком конкретно (тобто, за гроші) на інженерному рівні оптимізувати відносини природи і суспільства. Саме у геоінформатиці сьогодні маємо певні надбання, проте, мова не про те що маємо, а про те, що необхідно зробити. Нижче наводимо у вигляді тез головні положення щодо впливу інформатизації на методичний та методологічний апарат географії.

1. Інформатизація суспільства (а, отже, географії) є одним з проявів глобалізації. В інформаційну еру інформація має таку саму вагу, як політична, економічна та військова влада. Інформаційні потоки і їхні напрями стали вирішальними факторами світового порядку. Така супердержава, як США, розглядає глобалізацію у сфері інформації і комунікації як наріжний камінь своєї зовнішньої політики. Власне, інформаційні потоки та інформаційна інфраструктура утворюють сьогодні якісно новий, оригінальний і неповторний за своєю суттю об'єкт, зокрема, суспільної географії, дослідження якого пророкує значні перспективи. На нашу думку, слід очікувати якісного стрибка у зміні методологічних підходів суспільної географії. Так, якщо по сьогодні горизонтальний напрямок географічних класифікацій був превалюючим і проявлявся у всій сукупності матеріальних об'єктів на земній поверхні (територіальній організації), а вертикальний напрямок реалізовувався у суто

радянських ТВК, ЕВЦ, МГК, то просторова структура інформаційних потоків дозволяє розглядати не лише їх складну просторову організацію, а й досліджувати їхній вплив на розвиток соціоприродних систем¹. При цьому найголовнішим проявом глобалізації є наскрізна ієрархічно підпорядкована організація інформаційних потоків від глобального рівня до глухого села у провінції. Якщо ж конструктивно застосувати відомі у теоретичній географії і незаслужено забуті теорії центральних місць В.Кристалера та дифузії нововведень Т.Хегерстранда, то відкриваються широкі перспективи для побудови сучасної географічної картини світу, а, отже, для укріплення фундаментального статусу географії².

2. Інформатизація географії повинна торкатись над усе її методології. Просторово-часові моделі, що розроблялись дотепер, недостатньо і досить механістично відбивають динаміку геосистем і соціоприродних систем. Навіть постнекласика остаточно заплутала суб'єкт-об'єктні відносини у середині географії і, скоріше, віддалила її від пізнання істини. Саме тому останніми роками географія шукає нової парадигми, здатної моделювати вже інформаційно-просторово-часові відносини (С.Сонько,2003, К.Немець,2005). Насправді, підключення інформаційної складової до інструментарію географії дозволяє відкрити зовсім нові аспекти нашого предмету. У суспільній географії це зокрема: уявлення про ноосферні екосистеми (агро-, урбо-, інфра-, космоекосистеми, С.Сонько,2002-2006); сучасний прояв теорії центральних місць (С.Сонько,2003-2006); віртуальні властивості географічного простору („пастки” для простору, часу та інформації, С.Сонько,2003), побудова сучасної географічної картини світу (С.Сонько,2004).

3. Інформаційна складова просторової організації господарства з розширенням глобалізації дедалі більше впливає на переформатування факторів розміщення виробництва. Роль традиційних галузей господарства в інформаційному суспільстві докорінно міняється. Машинобудування, хімічна промисловість, металургія, будівництво з “районоутворюючих”, “базових” галузей перетворюються на обслуговуючі. Навіть саме машинобудування в сучасних “силіконових долинах” втрачає традиційні позиції “провідної галузі матеріального виробництва”. Головною споживчою цінністю продукції сучасного машинобудування є не габаритність, потужність, швидкість, а інформаційна ємність (байт, мегабайт, гігабайт та ін.), дизайн або ергономічна зручність, екологічність. Саме ці властивості готової продукції руйнують традиційні уявлення про орієнтацію машинобудування на споживача і навіть на дешеву робочу силу. В “силіконових долинах” “робоча сила” дуже дорога. Але за все це пересічний споживач комп'ютерів, засобів автоматизації чи автомобілів згоден платити великі гроші.

В добу інформаційної глобалізованої економіки формуються нові галузево-просторові утворення – технологічно-інформаційні, тобто ті, які орієнтуються

¹ Сонько С.П. Просторовий розвиток соціо-природних систем: шлях до нової парадигми.- К.:Ніка Центр, 2003.- 287 с.

² Сонько С.П. Сучасна географічна картина світу і місце в ній глобальної екологічної проблеми./ Український географічний журнал. - №2,2004.-С.53-59.

на наукову базу та висококваліфіковані трудові ресурси. Особливістю таких галузево-просторових осередків буде те, що виробничі зв'язки між їхніми галузями будуть набувати форму інформаційних, а самі галузі поступово стануть відчуженими від ресурсного наповнення території³. Головною ж ознакою таких новітніх утворень є те, що як на вході так і на виході замість звичайних сировини та енергії стоїть інтелектомістка продукція (комп'ютери, програмне забезпечення, автомобіль нового дизайну та ін.), тобто *уречевлена інформація*. В означених випадках географічний простір, як інтегратор факторів розміщення, розцінюється людиною лише в напрямку використання ергономічних та валеологічних властивостей окремих ландшафтів, а, отже, побудова територіально-галузових сполучень на зразок ЕВЦ на традиційних засадах втрачає будь-який сенс.

Такі новітні територіально-галузові погрупування опосередковують географічний простір на макрорегіональному та навіть на глобальному рівні з наступною конкретизацією на локальному. І вже потім відбувається подальше “вписання” виробництв у географічний простір згідно традиційних веберівських “орієнтацій”. Таким чином змінюється *генеральний напрямок процесу територіальної організації господарства*, оскільки цей процес починається не з мікрорівня і притаманних йому матеріально-енергетичних компонентів (родовища корисних копалин, палива та ін.) як раніше, а з мезо- чи навіть макрорівня (середньо та високо розвинута країна, регіон світу, світове місто) і з подальшим залученням до виробництва власне інформаційних властивостей географічного простору – екологічності, ергономічності, валеологічності, телекомунікаційності, а в перспективі і еніологічності.

4. Сучасна геоінформатика не обмине методологічної революції, намагаючись залишатись лише технологією. Буквально цей вислів треба сприймати як – головним *об'єктом* дослідження геоінформатики як науки повинні бути геосистеми, які розвиваються у просторі-часі шляхом прояву ентропії/негентропії. *Предметом* же цієї науки (а не технології) повинні бути інформаційно-просторово-часові відносини у геосистемах. При цьому головні акценти треба робити саме на віртуалізації просторово-часових відносин. Так, згідно з В.Г.Горшковим⁴, „...потік інформації, що споживається природною біотою опосередковано через сонячну енергію на 15 порядків переважає максимально можливі інформаційні потоки в комп'ютерах усієї цивілізації.”

Головним же *завданням* геоінформатики повинне стати обслуговування географії, а, саме, відпрацювання інструментарію дослідження геосистем та соціоприродних систем. Нажаль, поки що вітчизняних робіт щодо просторового аналізу (за винятком В.Шевченко, 2006⁵) катастрофічно не вистачає. Брак таких робіт відкидає географічну методологію на півстоліття назад до відомих вже

³ Сонько С.П. Сучасні методологічні новації в концепції енерго-виробничих циклів./ Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету. Серія: Географія. Випуск 8, 2004.- С.134-140.

⁴ Горшков В.Г. Физические и биологические основы устойчивости жизни.-М: ВИНТИ,1995.- С.38

⁵ Шевченко В.О. Центризм та центричність в географії.- К.:Ніка-Центр,2006.-160 с.

розробок П.Хаггета, У.Ізарда, Т.Хегерстранда та інших представників класичної теорії розміщення.